

Ks. Bogusław MIGUT, *Liturgia jako teologia żywa*, ISBN: 978-83-8061-660-8, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, ss. 248.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rt20678-8>

Wśród wszystkich specjalizacji teologicznych liturgika jest jedną z najmłodszych. Skutkiem takiego stanu rzeczy jest ciągła konieczność jej uwiarygodniania jako dziedziny naukowej i prawdziwej teologii, szczególnie wobec dyscyplin teologicznych mających za sobą argumenty wieków istnienia i bycia fundamentem całej nauki teologicznej. Dążenie do wiarygodności liturgiki w teologii, czy może według autora należałoby powiedzieć raczej nauki o liturgii, można sprowadzić do odpowiedzi na dwa pytania, które autor książki stawia we wstępie opisując podjętą w niej problematykę. Pierwsze z nich dotyczy nie tyle samej nauki o liturgii, ale liturgii jako jej przedmiotu w relacji do teologii. Drugie jest pytaniem o to, jaki kształt powinna przyjąć dyscyplina teologiczna zajmująca się liturgią. Jakie jest miejsce liturgii w teologii? Jaką formę ma dzisiaj przyjąć nauka o liturgii jako dziedzina teologiczna? Na te dwa pytania, określające problem badawczy, odpowiada ks. Migut w swojej książce *Liturgia jako teologia żywa*.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na sam tytuł, w którym liturgia została określona jako teologia żywa, co sugeruje że książka będzie omawiała liturgię w relacji do teologii od jej najszerzej strony. Nie chodzi więc tutaj o uzasadnienie potrzeby istnienia nauki o liturgii jako narzędzia dającego jedynie możliwość teologicznego wyjaśnienia obrzędów, co nie budzi zasadniczo wątpliwości. Celem książki jest pokazanie, że liturgia nie ogranicza się do sprawowanych obrzędów, nie jest jedynie ceremonią, ale że posiada głęboką więź z teologią, że jest miejscem uprawiania teologii.

Co znaczy dla autora nazwanie liturgii teologią żywą? Odpowiadając można stwierdzić, że uważa on teologię za najgłębszą istotę liturgii. Dla niego nie jest ona zewnętrzna wobec liturgii, nie służy jedynie jej wyjaśnianiu i opisowi, ale jest jej treścią. Liturgia jest zatem dla autora teologią żywą przede wszystkim ze względu na jej przedmiot, gdyż to w niej jest dana człowiekowi możliwość wniknięcia w tajemnicę Żywego Boga, objawiającego się i działającego w znakach liturgii. To, co jest przedmiotem teologii akademickiej, przedmiotem prowadzonych w uniwersytetach badań, w liturgii jest człowiekowi dane wprost w słowie Bożym i sakramencie. Dalej, to w liturgii teologia odnajduje swój sens i z tego powodu może być nazywana teologią żywą, bowiem to liturgia jest dla teologii punktem wyjścia oraz celem jej całej działalności. W opinii autora kult sprawowany w liturgii jest dla człowieka pierwszym mówieniem o Bogu, ale także początkiem wszelkiego dyskursu naukowego o Nim. Jednocześnie liturgia jest celem

uprawiania teologii w sposób akademicki. Z tym wszystkim, co stało się naukowym teologicznym odkryciem, teolog musi powrócić do liturgii jako miejsca, w którym to, co było jedynie intelektualnym rozważaniem, na nowo ożyje w kulcie. Na koniec, to liturgia jest miejscem gdzie teologia odnajduje swoją jedność. W kontekście pierwszych dwóch argumentów, autor stawia tezę, że liturgia winna stać się teologią żywą przez to, że stanie się miejscem syntezy całej teologii, zjednoczenia wszystkich dyscyplin teologicznych. Tak określona „teologia żywa” jest przedmiotem rozważań omawianej książki.

W rozdziałach pierwszym i drugim została ukazana teologia Odon Casela, będąca podstawą dla dzisiejszego rozumienia pojęcia liturgii. Autor nie omawia szczegółowo całej teologii benedyktyńskiego myśliciela, skupiając się na tych wątkach, które pozwalają na uchwycenie w niej relacji teologii do liturgii. W rozdziale pierwszym zostało przedstawione misteryjne podejście Casela do liturgii, w której Bóg objawia się w dziele swego Syna dając człowiekowi przestrzeń, w której może on włączyć się w życie Boże. W liturgii człowiek, wchodząc w misteria kultu, wchodzi w misterium zrealizowane przez Boga w Chrystusie. Wtajemniczony w liturgię przez mistagogię człowiek uczestniczy w niej w Misterium samego Boga, a kontemplując ją staje się mistykiem. W tym miejscu pojęcie liturgii, w ujęciu Casela, łączy się z jego rozumieniem teologii, która mając swoje źródło w liturgii pochodzi *de facto* od Boga i jest mistagogicznym wprowadzeniem człowieka w misterium. Tak zarysowana teologia misterium została następnie ukazana jako podstawa aktualnej nauki o liturgii wyrażonej w dokumentach Soboru Watykańskiego II, Katechizmie Kościoła Katolickiego i dokumentach Stolicy Apostolskiej. W rozdziale, w którym poglądy Casela zostały połączone z teologią Romano Guardiniego, autor ukazuje założenia teologicznej nauki o liturgii (*Liturgiewissenschaft*) i jej metodologii. Przedstawiając założenia *Liturgiewissenschaft*, jako systematycznej dziedziny teologicznej, została wyraźnie wykazana jej autonomia i teologiczna wartość. Nauka o liturgii nie może zostać zredukowana do jej wymiaru historycznego, czy być tożsama jedynie z pastoralną działalnością Kościoła. Jej właściwym zadaniem jest odkrycie i ukazanie związku liturgii z misterium Chrystusa, co można osiągnąć jedynie w systematycznych badaniach teologicznych. Ukazując rozwój rozumienia badań nad liturgią w jej aspekcie historycznym i pastoralnym, autor konfrontuje *Liturgiewissenschaft* z poglądami autorów niemieckojęzycznych na miejsce liturgii w teologii. Wypełnieniem i pogłębieniem założeń *Liturgiewissenschaft* jest dla niego teologia liturgiczna, która nie tylko skupia się na opisie liturgii, ale pretenduje do stworzenia w oparciu o nią syntezy całej teologii.

W rozdziale trzecim autor przedstawił problematykę związku liturgii z Objawieniem Bożym. Znamiennym rysem teologii Objawienia Soboru Watykańskiego II jest odejście od czysto intelektualnego postrzegania Objawienia na rzecz jego ujęcia historiozbowczego i personalistycznego. Bóg, objawiając się, równocześnie udziela zbawienia człowiekowi odpowiadającemu na ukazanie się Boga wiarą. Ta pogłębiona wizja Objawienia rodzi pytanie o jej relacje do liturgii, która jest dla człowieka zbawczym dziełem Boga, w którym Bóg nadal odsłania się przed człowiekiem dając mu udział w zbawieniu. Liturgia jest

więc także sposobem przekazu Bożego Objawienia, a precyzyjniej mówiąc formą objawiania się Boga w dzisiejszym świecie. Tematyka relacji liturgii do Objawienia, a co za tym idzie nauki o liturgii do teologii fundamentalnej, została tu ukazana przez wskazanie miejsca liturgii w głównych koncepcjach Objawienia. Opis przekazu Objawienia w liturgii łączy się z przedstawieniem liturgii jako źródła dla chrystologii i eklezjologii. Dla autora jasnym jest, że w odnowionym, posoborowym, określeniu Objawienia nie można pominąć jego związku z liturgią. Bóg bowiem, jako przedmiot Objawienia, jest Bogiem obecnym i działającym w liturgii. Ten sam Bóg, objawiając się, udziela zbawienia i wzywa do relacji ze sobą, co stanowi istotę Jego działania w liturgii. Ukazanie łączności Objawienia i liturgii jest dla autora mocnym świadectwem silnej relacji nauk liturgicznych z teologią fundamentalną. Związek liturgii z teologią ukazany na tym przykładzie można widzieć jako argument za możliwością stworzenia syntezy teologii w oparciu o liturgię.

Przedmiotem kolejnego, czwartego rozdziału jest przedstawienie współczesnych kierunków badań nad liturgią. Próba odpowiedzi na postawione na wstępie pytanie o kształt i istotę nauki zajmującej się liturgią nie może bowiem nie uwzględnić prowadzonych współcześnie badań. Autor dzieli badania nad liturgią na dwie grupy. Pierwszą z nich jest ta, w której można mówić o ogólnym kierunku badań, gdzie punktem wyjścia jest Objawienie. Druga grupa, charakteryzująca się kierunkiem oddolnym, wychodzi w opisie liturgii od doświadczenia człowieka. Ten przegląd prowadzonych aktualnie kierunków badań daje dobrą perspektywę tego, w jaki sposób dzisiaj uprawiana jest nauka o liturgii i jakie akcenty są w niej stawiane na pierwszym miejscu. W przedstawionej panoramie różnych podejść do tej samej rzeczywistości liturgii autor pokazuje zarówno to, co dzieli poszczególne podejścia, ale także ich punkty wspólne. Zwrócenie uwagi na komplementarność obu kierunków wykazuje też potrzebę ich łączenia, w której duchowość łączy się z duszpasterstwem.

W rozdziale piątym przedstawiony został rozwój badań nad liturgią prowadzonych w ośrodku lubelskim. Autor już na wstępie rozdziału zaznacza, że to środowisko jest mu najbliższe. Opis kierunków badań jest tutaj podsumowaniem i streszczeniem historii uprawiania nauk o liturgii w środowisku lubelskim i stanowi podstawę do mówienia o nim jako o lubelskiej szkole badań nad liturgią. Rozdział ten z pozoru może się wydawać jedynie częścią historyczną, w której liczyłyby się jedynie suche fakty. Autor skupia się tutaj jednak nie na pokazaniu historii Instytutu, czy poszczególnych katedr, ale na rozwoju myśli nad liturgią, jaka jest owocem badań prowadzonych w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Wychodząc od początków nauki liturgicznej, uprawianej jeszcze w ramach historii Kościoła, autor opisuje przemiany strukturalne prowadzące do powstania Instytutu Liturgiki i Homiletyki KUL. Obok tego przedstawione zostały poszczególne nurty badań: historyczny, teologiczny i pastoralny. Jak zaznacza ks. Migut zawsze badaniom prowadzonym w lubelskiej szkole badań nad liturgią towarzyszyło przekonanie, że nie można ich ograniczyć wyłącznie do samej celebracji. Ukazanie historii rozwoju omawianej w tym rozdziale szkoły prowadzi autora do wniosku, że całość badań zmierza w niej w kierunku syntetyzującym, to znaczy

do liturgicznego postrzegania całej teologii. Idąc dalej autor widzi w tym kierunku cel dalszy, jakim jest stworzenie liturgicznego modelu dla całej teologii.

Rozdział szósty stanowi próbę stworzenia przez autora liturgicznego modelu uprawiania teologii – teologii mistagogicznej. Za źródło inspiracji w jego powstaniu autor podaje model katechez mistagogicznych ze starożytności chrześcijańskiej. Widzi je on jako wykład teologii, ale także jej syntezę, dla której podstawą jest liturgia Eucharystii i pozostałych sakramentów. Mistagogia jest tu przedstawiona jako metoda, która może być używana nie tylko na poziomie katechezy, ale także w teologii akademickiej poprzez wyjaśnienie misterium, jego odniesienie do celebracji i do życia chrześcijańskiego. Taki charakter mistagogii sprawia, że może ona stać się niezastąpionym narzędziem uprawiania teologii liturgicznej. Wymiar mistagogiczny wprowadza autor w swym modelu do teologii liturgicznej łącząc dwie jej szkoły, rzymską i amerykańską. W ten sposób autor unika niedoskonałości każdej ze szkół, sztucznego oddzielenia celebracji od życia chrześcijańskiego w szkole rzymskiej i niejednoznaczności terminologicznej w szkole amerykańskiej reprezentowanej przez A. Schmemanna. Dowartościowanie liturgii w teologii nie jest bynajmniej utożsamiane przez autora z panliturgizmem. W dopuszczeniu do istnienia w teologii różnych modeli idzie on za myślą Roberta Tafta. Pluralizm ujęć odnośnie do liturgii jest tu przykładem potrzeby wieloaspektowego spojrzenia na nią w świetle różnych metodologii. Stworzenie modelu mistagogicznego w miejscu teologii liturgicznej jest dowartościowaniem liturgii jako źródła, celu i modelu teologii.

Prezentowana książka z pewnością jest ważną pozycją wśród polskich publikacji teologicznych. Autor ukazuje w niej liturgię, która nie ogranicza się do zewnętrznych znaków i precyzji ich wykonania. Liturgię przedstawia jako teologię w jej jak najbardziej praktycznym i eklezjalnym wymiarze, jako miejsce spotkania z Bogiem. Wielkim atutem tej publikacji jest ujęcie syntetyzujące. Autor, przedstawiając poszczególne modele uprawiania nauki o liturgii, nie poprzestaje na ich opisie, ale dostrzega to wszystko, co pozwala na jeszcze lepsze rozumienie liturgii. Trzeba zaznaczyć, że *Liturgia jako teologia żywa* nie jest książką łatwą i wymaga od czytelnika pewnej wiedzy teologicznej. Zawiodą się więc ci, którzy będą w niej szukać jedynie tak powszechnego prawniczego czy ceremonialnego podejścia do liturgii. Z ciekawością sięgną po nią ci, dla których liturgia, będąc źródłem życia, wyrasta poza prostą ceremonię. Można żywić nadzieję, że sięgnięcie po nią teologów różnych specjalizacji nie tylko dowartościuje liturgię w teologii, ale pozwoli na uprawianie teologii w sposób syntetyczny w oparciu o sprawowaną liturgię.

Ks. Zbigniew Głowacki
Instytut Nauk Teologicznych KUL
e-mail: zbigniew.glowacki@kul.pl